

بررسی آثار تربیتی نماز بر کارآفرینی با توجه به روایات اسلامی

مجید غلامی: کارشناس ارشد مدیریت کارآفرینی، دانشگاه شهید بهشتی (نویسنده مسئول)

اصفهان-خ چهارباغ پایین-ک شهید بانکی-ک آدم زاده-پ ۵۰

کد پستی: ۸۱۴۸۶۴۶۷۴۴

Email: Majidgholami1363@yahoo.com

۰۹۱۳۶۹۷۹۲۵۱

۰۳۱۱۴۴۷۸۲۸۲

چکیده

در آغاز سخن کلام را با این مبحث شروع میکنیم که حماسه اقتصادی با حرکت مستمر و دارای پشتوانه قوی دینی و اعتقادی باید همراه باشد. در این نوشتار قصد داریم به صورت نظری با توجه به روایات اسلامی به بررسی آثار تربیتی نماز بر کارآفرینی بپردازیم. همانطور که میدانیم نماز هنوز آنطور که باید شناخته شود، برای همگان شناخته شده نیست. نماز ارتباطی است بین بینهایت کوچک و بینهایت بزرگ، نماز عشق و انس است بین خالق و مخلوق؛ بالاترین حالت قرب انسان به خدای سبحان، حالت سجود و به خاک افتادن برای اوست و این کاری است که در نماز به طور مکرر اجرا میشود. اگر نماز را از زوایای گوناگون نگاه کنیم متوجه میشویم که عملی را که پنج دفعه در روز انجام میدهیم و به نظر تکراری میآید، رمز و رازهای فراوانی دارد و می تواند در راستای تربیتی افراد جامعه بخصوص در امر کسب و کار و کارآفرینی باشد.

در اسلام سفارش زیادی شده است که عبادت همراه با تحقیق و تفکر باشد و مطالعه نماز از منظرهای گوناگون و پی بردن به حکمتهای آن گامی در این جهت میباشد. در اینجا قصد نداریم که بگوییم نماز یک امر اقتصادی است، بلکه همانند یک عکاس حرفهای که از چندین جنبه عکس شیء مورد نظر را میگیرد، نماز را نیز از بعد آثار معنوی و تربیتی آن بر کار آفرینی می نگریم. کلیدواژه: نماز، کارآفرینی، اقتصاد مقاومتی، آثار تربیتی نماز

مقدمه و اهمیت تحقیق

کارآفرینان نه تنها به ایجاد فرصت‌های شغلی جدیدی می‌پردازند بلکه بوسیله ساختار، تفکر، تحرک و فرهنگ لازم دست به تخریب خلاق می‌زنند تا از دل ویرانه‌های کهن بنای رفیع آبادانی و پیشرفت را برافرازند (ارلوک، ۱۳۸۰). در سال‌های اخیر دولت‌ها، دانشگاهیان و گروه‌های حمایت از کسب و کار توجه زیادی به کارآفرینی کرده‌اند. اکثر مردم به فواید کارآفرینی پی برده‌اند (Congregado, 2008, p. 41). با توجه به نقش کلیدی کارآفرینان در روند رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی، در شرایط کنونی اقتصاد جهانی، کشور ما برای بقاء در عرصه رقابت با سایر کشورهای پیشرفته و حرکت در مسیر رشد و پیشرفت نیازمند نیروی انسانی کارآفرین می‌باشد تا بتواند با بهره‌گیری از قابلیت‌ها و مهارت‌های آنان به تکنولوژی و محصولات برتر دست یابد. با توجه به مسائل و چالش‌های پیش روی نظام اقتصادی و اجتماعی نظیر نرخ بالای بیکاری، فرار مغزها و کمبود نیروی متخصص، افزایش تحریم‌های اقتصادی جامعه ما نیاز به آن دارد تا به سمت کارآفرینی و نهادینه کردن آن حرکت کند. از مزایای کارآفرینی می‌توان اشاره کرد به: (۱) پیشرفت اقتصادی: رابطه مستقیم بین رشد اقتصادی و سطح کارآفرینی وجود دارد. کارآفرینی عامل ایجاد ثروت و راهگشایی برای توسعه اقتصادی و ایجاد اشتغال است؛ (۲) افزایش بهره‌وری: یکی از دلایل علاقه محققان و سازمان‌ها به کارآفرینی، کمک آن به افزایش بهره‌وری است؛ (۳) ایجاد محصولات، خدمات و فناوری‌های جدید: کارآفرینان بخش کسب و کار، نقش مهمی در ترویج نوآوری در محصولات، خدمات و فناوری‌ها دارند (Taloo, 2007, p. 19).

نماز خواندن در دین اسلام از اهمیت بسیاری برخوردار است. نماز ستون دین است و انسان را از بدی‌ها و زشتی‌ها باز می‌دارد و بسوی اعمال نیک و خوبی‌ها و خوشی‌ها هدایت می‌کند. بدیهی است نکاتی در اقتصاد، کسب و کار و کارآفرینی وجود دارد که می‌توان آن را

در نماز یافت و به غنای نماز پی برد. بدیهی است که نماز، خود وسیله‌ایی برای کارآفرینی شده است و حتی بسیاری از کشورهای غیر مسلمان از این طریق ساخت وسایل مورد نیاز نماز مانند انواع مهرها، جانماز، صلوات شمار، تسبیح و حتی مهرپاک کن و صادرات آن به کشورهای مسلمان، سودهای کلانی را بدست آورده‌اند؛

نماز ارتباطی است بین بینهایت کوچک و بی‌نهایت بزرگ، نماز عشق و انس است بین خالق و مخلوق؛ بالاترین حالت قرب انسان به خدای سبحان، حالت سجود و به خاک افتادن برای اوست و این کاری است که در نماز به طور مکرر اجرا می‌شود.

اگر نماز را از زوایای گوناگون نگاه کنیم متوجه می‌شویم که عملی را که پنج دفعه در روز انجام می‌دهیم و به نظر تکراری می‌آید، رمز و رازهای فراوانی دارد. در اسلام سفارش زیادی شده است که عبادت همراه با تحقیق و تفکر باشد و مطالعه نماز از منظرهای گوناگون و پی بردن به حکمت‌های آن گامیدر این جهت می‌باشد.

لذا در این مقاله به آثار و فواید تربیتی که نماز در روح نمازگذار می‌گذارد و او را در امر کارآفرینی موفق می‌دارد، پرداخته می‌شود و موید آن نیست که نماز باخص برای کارآفرینی و اقتصاد است. در این پژوهش از سری درس‌های قرآن حجت الاسلام و المسلمین *قرائتی با عنوان نماز، بهره‌وری در نماز که در تاریخ 1373/12/18 از تلویزیون پخش گردید استفاده‌های فراوانی شده است.*

مروری بر ادبیات کارآفرینی

در مکالمات روزمره، کارآفرینی را با شروع کسب و کار جدید مرتبط می‌دانند. اما این کاربرد برای واژه‌ای که از تاریخ غنی و معانی بسیار مهمی برخوردار بوده، بسیار ضعیف است. تعاریف زیادی از واژه کارآفرینی وجود دارد اما یک تعریف عام و پذیرفته شده از آن ارائه نشده است (پرداختچی، ۱۳۸۵، ص ۱۳)

اصل خود کلمه کارآفرین، از واژه فرانسوی "انترپرنده" ^۱ به معنی انجام دادن و یا متعهد شدن نشات گرفته است (Terziowski, 2009, p.1). بنابر تعریف "واژه نامه دانشگاهی وبستر" ^۲ کارآفرین کسی است که متعهد می‌شود مخاطره‌های یک فعالیت اقتصادی را سازماندهی، اداره و تقبل کند؛ همانند سایر مباحث در علوم انسانی از کارآفرینی تعاریف متعددی ارائه شده است. به طوری که موریس ^۳ (۱۹۹۸) در مدتی بیش از پنجاه سال، با مطالعه مقالات موجود در مجلات و کتاب‌ها، هفتاد و هفت تعریف مختلف از کارآفرینی پیدا کرده است. به عنوان مثال شومپتر ^۴ (۱۹۳۴)، کرزور ^۵ (۱۹۷۳) و روملت ^۶ (۱۹۸۷) هر یک به ترتیب کارآفرینی را، انجام چیزهای جدید، و یا انجام چیزهایی که از قبل وجود داشته اند، به یک روش جدید؛ رابینزو کولتر ^۷ (۱۹۹۹) کارآفرینی را فرایندی می‌داند که افراد، بدون توجه به منابعی که در اختیار دارند، از طریق نوآوری و اداره فعال خطرات و عدم اطمینان‌ها، فرصت‌ها را تعقیب کرده و نیازها و خواسته‌های خود را برآورده می‌سازند. موریس و سکستون ^۸ (۱۹۹۶) نیز سه بعد نوآوری، ریسک‌پذیری و عمل‌گرایی را برای کارآفرینی ذکر کرده اند (Chowdhury, 2007). توانایی درک فرصت‌های جدید و ایجاد یک کسب و کار جدید می‌دانند (Hitt & el, 2002, p.21). کوراتکو و هودگت ^۹ (۲۰۰۴) کارآفرینی را فرایند پویایی از بصیرت، تغییردادن و ایجاد کردن می‌دانند که مستلزم به کارگیری انرژی و شوق نسبت به ایجاد و به کارگیری ایده‌های جدید و راه‌حل‌های خلاق می‌باشد (Terziowski, 2009, p.1). کارآفرینی ایجاد شغل نیست بلکه یک سبک زندگی است و خلاقیت و نوآوری، پویایی، عشق به کار و تلاش مستمر، مخاطره‌پذیری، آینده‌نگری، ارزش آفرینی، آرمان‌گرایی، فرصت‌طلبی، نیاز به پیشرفت، مثبت‌گرایی، مثبت‌اندیشی و رقابت‌مندی زیربنا و اساس زندگی کارآفرینانه است (شاه حسینی، ۱۳۸۳، ص ۷۵).

هیسریچ ^{۱۰} (۲۰۰۲) یکی از بهترین و جامع‌ترین تعاریف کارآفرینی را ارائه کرده است. وی معتقد است: "کارآفرینی فرایند خلق چیزی متفاوت و باارزش از طریق اختصاص زمان و تلاش لازم برای آنمی‌باشد با فرض همراه بودن ریسک‌های مالی، روانی و اجتماعی و نیز دریافت پاداش‌های مالی و رضایت فردی" (Hisirch, 2002) و بلاخره به گفته دکتر احمدپور داریانی، کارآفرین فردی است که دارای

¹-entreprende

² Webster's New Collegiate. Dictionary

³-Morris

⁴-schumpeter

⁵-kirzner

⁶-Rumelt

^۶-kuratko and hodgetts

⁸ - Morris &Sexton

⁷-robins &colter

¹⁰Hisirch

ایده و فکر جدید می‌باشد و با بسیج منابع از طریق فرایند ایجاد کسب و کار که توام با مخاطره مالی و اجتماعی و حیثیتی است، محصول و خدمت جدید به بازار عرضه می‌کند (احمد پور داریانی، ۱۳۷۹، ص ۴۸)

جدول ۱: تعاریف کارآفرینی و کارآفرین از دیدگاه صاحب‌نظران

ردیف	صاحب‌نظران کارآفرین	تعریف کارآفرینی و کارآفرین
۱	ژان باتیست سی	کارآفرین فردی است که منابع اقتصادی را از حوزه ای که دارای بهره وری و سود پائین تر است، به حوزه ای که دارای بهره وری و سود بالاتر است، منتقل می‌کند
۲	ژوزف شومپتر	کارآفرین فردی است که ترکیبات جدیدی را در تولید و ایجاد می‌کند و کارآفرینی عبارت است از عرضه کالایی جدید، روشی جدید در فرآیند تولید، ایجاد بازاری جدید، یافتن منابع جدید و ایجاد هر گونه تشکیلات جدید در کسب و کار.
۳	کرانز ^{۱۱}	کارآفرینی بر بهره‌برداری از فرصت‌های کشف نشده تاکید دارد.
۴	پیتر دراگر ^{۱۲}	کارآفرینی بهره‌برداری از فرصت‌ها برای ایجاد تغییر است و کارآفرین همواره به دنبال تغییر، پاسخ دادن به آن و بهره‌برداری از آن به عنوان یک فرصت است.
۵	وسپر ^{۱۳}	کارآفرینان افرادی‌اند که رقابت را افزایش می‌دهند، به دنبال فرصت‌های مناسبی‌اند تا در محیط بازار، نیازهای برآورده نشده را برآورده کنند و عقاید جدید را خلق و اجرا کنند.
۶	تیمونز ^{۱۴}	کارآفرینی، خلق چیزی ارزشمند از هیچ است.
۷	استیونسون ^{۱۵}	کارآفرینی عبارت است از پیگیری فرصت‌ها بدون توجه به منابعی که در کنترل‌اند.
۸	پارستون ^{۱۶}	کارآفرینی رفتاری مدیریتی است که فراتر از ظرفیت‌های افراد به طور دائم از فرصت‌ها برای دستیابی به نتایج بهره‌برداری می‌کند.
۹	تامپسون ^{۱۷}	کارآفرینی موقعیت یابی و بهره‌برداری از فرصت‌هاست.
۱۰	استونر ^{۱۸}	کارآفرین کسی است که کسب و کار مخاطره آمیز جدید و سازمان جدیدی را بنیانگذاری می‌کند.
۱۱	احمد پور و مقیمی	کارآفرین، فردی است که دارای ایده و فکر جدید می‌باشد و با بسیج منابع از طریق فرایند ایجاد یک کسب و کار (کسب و کار الکترونیکی یا اینترنتی ^{۱۹} ، کسب و کار خانگی ^{۲۰} ، کسب و کار خانوادگی ^{۲۱} ، کسب و کار کوچک و متوسط ^{۲۲}) که توام با مخاطره‌های و اجتماعی و حیثیتی است، محصول فرصت جدید به بازار عرضه می‌کند.

منبع: (احمد پور داریانی و مقیمی، ۱۳۸۶، ص ۴۸)

در اینجا به آثار معنوی و تربیتی نماز در کارآفرینی و کسب و کار می‌پردازیم:
اصل اول: نظم و تقدم داشتن کار اصلی بر کار فرعی

11- Krizner

12- Drucker

13- Vesper

14- Timmons

15- Stevenson

16- Parston

17- Thompson

18- Stoner

19- E-business

20- Home business

21- Family business

22- Small&MediumEnterprise(SME)

همانطور که می‌دانیم یک کارآفرین برای رسیدن به موفقیت و عبور از سد رقابت به ناچار باید نظم و انضباط را سرلوحه کار خود قرار دهد که از دوباره کاری‌ها و آشفتگی کاری جلوگیری کند و بوسیله آن بازده و بهره‌وری کارش را بالا ببرد و بر سرعت انجام کارها بیفزاید. انجام نماز در اوقات معین و مخصوص، آداب نماز در مورد نیت و قیام و رکوع و سجود، و جای گرفتن هر موضوعی از نماز در محل خود، علاوه بر آثار مفیدی که در روح انسان می‌گذارد، موجب نظم و انضباط در زندگی خواهد شد، و عملاً نظم و ترتیب به انسان می‌آموزد، و انسان را از زندگی درهم و برهم و بی‌انضباط باز می‌دارد. با توجه به اینکه یکی از عوامل بسیار مهم پیشرفت و تکامل، نظم و انضباط است (محمدی اشتهاردی، ۱۳۷۳، ص ۶). نماز روح نظم را در انسان ایجاد می‌کند و استمرار نماز این روح را زنده نگه می‌دارد. مدیر یک کسب و کار نیز باید نسبت به اموری که می‌خواهد انجام دهد، اولویت بندی کند و کارهایی که از نظر زمانی دارای فوریت بیشتری هستند را سریعتر انجام دهد. نماز نیز دارای اولویت است و نماز واجب مقدم است بر نماز مستحبی.

اصل دوم: وقت شناسی و عدم تعطیلی

کارآفرین با شناخت فرصت‌های جدید بازار و صنعت و همچنین ریسک و خطرپذیری زنجیره ارزش آفرینی جدیدی را برای تولید و یا خدمات طراحی می‌کند که این زنجیره های ایجاد ارزش در نهایت منجر به اشتغال و توسعه اقتصادی می‌شود.

شناخت فرصت و بموقع عمل کردن شالوده کارآفرینی را تشکیل می‌دهد. اگر فرصتی در بازار پیش بیاید و زود شناسایی نکنیم و از آن بموقع استفاده نکنیم آن فرصت سوخته است و نمی‌توانیم از آن بهره ببریم. اینک سفارش بسیاری برای سر وقت نماز خواندن شده است و در هر فرصت ممکن نماز بجا آوریم (حتی در مسافرت) و نهدی کردن از خواندن دیر وقت نماز و یا بعد از وقت مقرر آن (قضای نماز) است، نشانه ارزشمند بودن وقت شناسی در نماز است از طرفی یک کارآفرین برای رسیدن به نقطه شکوفایی کسب و کارش، نباید در هیچ حالتی کار و پیشرفت آن را تعطیل کند و آن را به وقت دیگری بیندازد. نماز در بحرانی ترین شرایط نیز تعطیل نمی‌شود و حتی در هنگام مریضی و مسافرت، به صورت نشسته یا خوابیده اجرا می‌شود.

اصل سوم: آموزش و فراگیری و داشتن علم و دانش

اگر اصول اولیه کارآفرینی را فرا نگیریم و بدون اینکه از بازاریابی، مدیریت مالی و تامین مالی، بیمه و غیره سر رشته‌ای داشته باشیم و وارد بازار کار شویم، احتمال شکست در کسب و کار افزایش می‌یابد، لذا باید حداقل‌های راه اندازی کسب و کار و علم جلوگیری از هزینه‌های اضافی را بدانیم. آموزش و توسعه فرهنگ کارآفرینی سبب پویایی و تحرک در جامعه شده و منجر به تقویت روحیه خلاقیت، نوآوری، تلاش و کوشش می‌شود. این مساله افزایش ارزش کار و کارآفرینی را به همراه دارد و باعث می‌شود کارآفرینی به عنوان یک شیوه و سبک زندگی نه به عنوان شیوه کسب و کار مورد قبول اکثریت افراد جامعه قرار گیرد.

در کشور ما به علت بی توجهی به آموزش و فرهنگ سازی در زمینه کارآفرینی، فارغ التحصیلان نظام آموزشی صرفاً سطح دانش نظری آنها افزایش یافته و قادر به بکارگیری دانش و مهارت به صورت عملی و کاربردی نیستند، لذا نیاز به مدیریت دیگران دارند. از سوی دیگر افرادی که شخصیت کارآفرینانه دارند به دلیل عدم وجود بستر مناسب در نظام آموزشی برای بروز توانایی‌های خود در جهت کارآفرینی ناموفق بوده‌اند که پیامد همه این‌ها افزایش بیکاری، پدیده فرار مغزها و کمبود نیروی متخصص در کشور بوده است. در حال حاضر آموزش کارآفرینی یک ضرورت می‌باشد. زیرا سالانه حدود چندین هزار نفر از دانشگاه‌های کشور فارغ التحصیل می‌شوند. با توجه به نگرش دانشگاه‌های نظری نسبت به فارغ التحصیلان که آنها را فقط برای کارشناس در دولت تربیت میکنند، تنها ۲۰٪ از فارغ التحصیلان شانس ورود به بدنه دولت را خواهند داشت. که با توجه به روابط بسیار پیچیده ای که در امر استخدام به جای ضوابط حاکم است این درصد کمتر از این مقدار واقعی می‌باشد (معینیان، ۱۳۸۷).

جوامع دریافته‌اند که از طریق نظام آموزشی می‌توانند بر فراگیران تاثیر گذاشته و از این طریق دانش و مهارت کارآفرینی در آنها ایجاد و پرورش دهند. از آنجا که آموزش لازمه گسترش و توسعه کارآفرینی می‌باشد، فعالیت‌های آموزشی برای تربیت و پرورش کارآفرینان در مرکز توجه قرار گرفته است. بطور کلی همراه با آشکار شدن نقش و تاثیر کارآفرینی بر روند اشتغال زایی و رشد اقتصادی کشورهای توسعه یافته، تلاش در جهت آموزش و تعمیم دانش و روحیه کارآفرینی شدت گرفته است (احمد پور داریانی، ۱۳۷۹).

با نگاهی به روند رشد و توسعه جهانی در می‌یابیم که با افزایش و گسترش فناوری‌های پیشرفته، نقش و جایگاه کارآفرینان بطور فزاینده بیشتر می‌شود. به بیان دیگر ارتباط مستقیم بین پیشرفت فناوری و ضرورت آموزش کارآفرینی وجود دارد. امروزه کارآفرینی از عوامل مهم در رشد و توسعه جهانی می‌باشد. به طوری که در غرب و برخی کشورهای دیگر، دو دهه اخیر "دهه طلایی کارآفرینی" نام گرفته و در اکثر کشورهای پیشرفته و در حال توسعه مقوله کارآفرینی به عنوان مهم‌ترین منبع توسعه مورد توجه قرار گرفته است (اکبری، ۱۳۸۵، ص ۱۶).

با توجه به افزایش رشته های دانشگاهی مرتبط با کارآفرینی در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه اهمیت نظام آموزشی و پژوهشی در توسعه کارآفرینی و تربیت کارآفرینان بیشتر مشخص میشود. امروز دوره های آموزش کارآفرینی نه تنها جای خود را در طرح دروس دانشگاهی در رشته های مختلفی باز کرده بلکه در دوره های مختلف تحصیلی از ابتدائی تا دبیرستان مورد توجه قرار گرفته است (اکبری، ۱۳۸۵، ص ۱۶).

بنابراین ضرورت پرداختن به مقوله کارآفرینی آشکار گشته در همین راستا توسعه کارآفرینی از جنبه های گوناگون در جامعه باید مورد توجه قرار گیرد که آموزش یکی از جنبه های مهم و در راستای گسترش آن می باشد. با توجه به نقش مثبت و سازنده کارآفرینان، آموزش کارآفرینی باید به یکی از گسترده ترین و مهمترین فعالیت های نظام آموزشی تبدیل و در تمام مقاطع تحصیلی و در تمام سنین مورد توجه و تاکید قرار گیرد.

در حال حاضر آموزش یکی از جنبه های مهم در توسعه کارآفرینی می باشد. تحقیقات صورت گرفته نشان می دهد که ویژگی ها و صفات کارآفرینان از قبیل خلاقیت، نوآوری، ریسک پذیری، اعتماد به نفس، فرصت طلبی و استقلال طلبی اکتسابی است. بنابراین آموزش کارآفرینی به یکی از اساسی ترین فعالیت های نظام آموزشی تبدیل شده است.

مطالعات تجربی صورت گرفته در زمینه آموزش کارآفرینی حاکی از آن است که کارآفرینی در سطح مدارس می تواند آموزش داده شود و آموزش های کارآفرینی آگاهی و درک افراد در مورد شروع کسب و کار و نحوه ی اداره ی آن را افزایش می دهد (Henry, 2005). پیتر دراگر معتقد است که کارآفرینی سحر و جادو نیست، عجیب و غریب نیست، استعداد ژنتیکی نیست، بلکه یک رشته است مانند دیگر رشته های علمیکه قابل آموزش و یادگیری است (حسینی خواه، ۱۳۸۶، ص ۴۶).

مطالعه دیگری نشان می دهد که آموزش کارآفرینی بینش و آگاهی افراد را بالا می برد و کمک می کند تا افراد در فرایند کارآفرینی بهتر و موفق تر عمل کنند. در آموزش روش های آموزش رسمی غیر رسمی هم ترکیب می شود و آموزش کارآفرینی بر روی مهارت، نگرش و رفتار تمرکز کرده و موجب ارتقای مهارت و تقویت نگرش و تغییر رفتار در افراد می شود (Honig, 2004, p258). شواهدی وجود دارد که نشان می دهد علت توسعه کشورهای چون آمریکا، ژاپن و آلمان که از نظر صنعتی توسعه یافته اند، کارآفرینی است. کارآفرینی هم اکنون به عنوان یک حرفه ظهور کرده است و همانند دیگر حرفه ها باید توسعه یابد و از طریق برنامه های آموزشی و دانشگاهی خاص مبتنی بر مطالعات رفتاری و تجربی پرورش پیدا کند (احمدپورداریانی، ۱۳۸۶، ص ۴۹). بررسی های انجام شده پیرامون آموزش کارآفرینی در سطح خرد و کلان حاکی از این است که کارآفرینی قابل آموزش می باشد. مطالعات صورت گرفته درباره دوره های آموزش کارآفرینی حاکی از آن است که شرکت کنندگان در این دوره ها نسبت به سایرین که در این دوره ها شرکت نکرده اند در راه اندازی کسب و کار موفق تر و اثربخش تر بودند (سطح خرد). همچنین نتایج مطالعات نشان میدهد که آموزش مهارت ها و قابلیت های کارآفرینی رابطه مستقیم با توسعه اقتصادی دارد (سطح کلان) (حسینی خواه، ۱۳۸۶، ص ۴۶). یک کارآفرین باید نسبت به حواشی سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی علم و آگاهی داشته باشد.

اصل آموزش در نماز بسیار مهم است و بسیار سفارش شده است که نماز خواندن را به کودکان پیش از رسیدن به سن تکلیف آموزش دهیم و آنها را همراه خودمان به مسجد و مکان های مذهبی ببریم. از طرفی باید همیشه آگاهی خودمان را از نماز بالاتر ببریم تا آگاهانه تر و عالمانه تر نماز را بخوانیم و بهره ایی صدچندان از آن ببریم.

اصل چهارم: جبران و اضافه کار

زمانی که یک کارآفرین اهمالی در کسب و کارش انجام می دهد، ناچاراً برای عقب نبودن از بازار رقابت باید جبران کاستی هایش را بکند. مثلاً اگر دیر به سر کار آمد باید از آن طرف تا دیر وقت کار کند تا جبران دیر آمدنش بشود. نماز نیز جبران دارد و آن قضای نماز است. حتی پس از مرگ نیز قضای نماز باقی می ماند. نماز باعث جبران گناهان و معصیت های ما نیز می شود و علاوه بر آن می توانیم با خواندن نمازهای مستحبی از ثواب بیشتری برخوردار شویم و به نوعی در مقابل اضافه کاریمان پاداش بگیریم.

اصل پنجم: نظافت

باید همیشه محیط کار تمیز باشد. این امر باعث تاثیر بسیار زیاد در روحیه کارکنان و مشتریان می شود چون نشاط و شادابی بوجود می آورد. در اسلام نیز به پاکیزگی مساجد بسیار تاکید شده است و هنگام نماز خواندن باید از هرگونه آلودگی مبرا باشیم و نظافت به نحو احسن رعایت شود.

اصل ششم: تمرکز

در هنگام کار باید بر خود کار تمرکز داشته باشیم تا کار را به بهترین وجه انجام دهیم و کیفیت کار را بالا ببریم و از بروز نقص و کاستی در تولید کالا و خدمات جلوگیری کنیم. برای اینکه کارآفرین از انجام موفقیت آمیز تمام طرح و برنامه ها و جزئیات کار مطمئن باشد، لازم است که همانند یک فوتبالیست خوب که لحظه ای چشم از توپ بر نمی دارد در تمام لحظات با تمرکز بر چشم انداز، همه انرژی، وقت و سایر منابع را حول این هدف مصروف نماید.

توصیه های مؤکد و متعددی که در تعالیم اسلامی بر "حضور قلب" در نماز و برخورداری از اقبال و توجه کامل به نماز به ما رسیده است، همگیدالالتبرآن دارد که نماز از زشمند در درگاه الهی نماز یا است که با تمرکز کامل و توجه یقینمضمایمان، به جای آوردن نماز و طوطی وار و بدون حضور ذهن و قلب خوانده شود، از ارزش بسیاری برخوردار است. بدین ترتیب اقامه کننده حقیقی نماز، با برخورداری از حضور قلب در عبادت های یومیه خویش، در واقع "تمرکز حواس" را بارها و بارها در طول یک شبانه روز، تمرین می کند و این صفت حسنه را در وجود خود، ملکه میسازد تا با بهره بردن از آن در همه عرصه های زندگی، موفقیت را در همه ابعاد ممکن نصیب خویش سازد.

وقتی قادر باشیم که افکارمان را پنجاه یا صد بار به طور پی در پی درباره ی موضوعی متمرکز کنیم، ناگزیر سایر اندیشه ها و خاطره ها جای خود را به موضوع مورد توجه خواهد داد و سرانجام عادت خواهیم کرد که در هر امری ذهن خود را با اراده ی خود متمرکز کنیم.

اصل هفتم: دقت

عدم دقت در تولید باعث کاهش کیفیت می شود که به تبع آن نارضایتی مشتریان را به همراه می آورد. یک کارآفرین باید تا حد ممکن کارش را درست و با دقت انجام بدهد. نماز بدون دقت نیز باعث باطل شدن نماز می شود که علاوه بر قضای آن، مرتکب گناه نیز شده ایم. اگر در هنگام وضو گرفتن به اندازه یک سرسوزن از محل وضو خشک باشد، وضو باطل است و متعاقباً غسل نیز همینطور.

اصل هشتم: کار گروهی

یکی از عواملی که بهره وری و بازدهی را بالا می برد کار گروهی و دسته جمعی است. کار گروهی باعث همپوشانی کاستی های افراد گروه و ایجاد نشاط بین افراد است. وجود تیم در کسب و کارها و تشکیل کسب و کارها به شکل تیمیبه جای فردی، عملکرد کسب و کارها را در بعد رشد و بقا بهبود داده و کسب و کارهایی که به شکل تیمی تشکیل یافته بودند، رشد و بقای بالاتری داشتند. علاوه بر این به بررسی اصول کار تیمی پرداختیم که مشتمل بر: تعداد کم افراد (کمتر از ۱۲ نفر)، مهارت های تکمیل کننده، نیت مشترک، پذیرش رویکرد کاری توسط تمام اعضای تیم در نهایت مسؤلیت و پاسخگویی همگانی بودند و چنین بیان گردید که یک تیم هدفها را مشخص می سازد، مشکلات را بررسی و حل می نماید و راه حلها را اجرا می سازد (مفاخری، ۸۶) که اداره یک کسب و کار توسط تیم مدیریتی، تأثیری عمیق بر بروندهای سازمانی از قبیل پایداری و انطباق استراتژی ها و انطباق عملکرد آن کسب و کار با میانگین صنعت مربوطه دارد.

علاوه بر این هرچه مدت زمان اداره کسب و کار به شکل تیم مدیریت طولانی تر باشد، ثبات استراتژی های شرکت در طول زمان و انطباق عملکرد کسب و کار بیشتر خواهد بود (finkelstein&hambrick, 1990).

در نهایت می توان دریافت که تشکیل یک کسب و کار به شکل تیمی اداره ی آن از طریق تیم می تواند آثار مفیدی بر کسب و کار داشته باشد و سبب رشد و موفقیت آن گردد. بنابراین برای اینکه در ایران ۱۴۰۴ کسب و کارهایی داشته باشیم که مطابق با اهداف سند چشم انداز با تکیه بر مزیت های رقابتی خود در بازار رقابت کرده و موفق باشند، باید تیم ها و فعالیت آنها در کسب و کار مورد بررسی قرار گرفته و سعی در بهبود فعالیت ها از طریق فعالیت های تیمی گردد. در اسلام سفارش زیادی به نماز جماعت شده است علاوه بر ثواب بسیار زیادی که دارد باعث شور و نشاط و همبستگی بیشتر مسلمانان با یکدیگر می شود.

امام رضا علیه السلام فرمودند:

مَعَ مَا فِيهِ مِنَ الْمُسَاعَدَةِ عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوَى وَ الزَّجْرِ عَنْ كَثِيرٍ مِنْ مَعَاصِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ (حرعاملی، ۱۴۰۹ ه. ق. ص ۳۷۲).

در پرتو نماز جماعت، روح مساعدت و همکاری برای احیاء کارهای نیک و خدا پسندانه به وجود می آید و چنین روحیه ها و جماعتی سبب باز دارندگی از گناهان زیاد و نافرمانی خداوند را فراهم می گرداند (صادقی اردستانی، ۱۳۷۴، ص ۳۲۶)

اصل نهم: جلوگیری از ضرر رسانی و مسؤلیت اجتماعی

بسیاری از رفتارها و اقدامات کارآفرینان، متأثر از ارزش‌های اخلاقی بوده و ریشه در اخلاق دارد. عدم توجه به اخلاق کار در مدیریت یک کسب و کار، در جوامعی مانند ایران که از یک سو دارای ارزش‌های اخلاقی غنی بوده، از سوی دیگر با کشورهای پیشرفتهفاصله قابل توجهی دارد، می‌تواند معضلاتی بزرگی را برای کارآفرینان به وجود آورد. به علاوه با افزایش انتظارات اجتماعی از سازمان‌ها و کسب و کارها، جوامع نسبت به مسائلی مانند محیط زیست، حقوق زنان، کودکان، اقلیت‌ها، معلولان، برابری استخدام و کاهش نیروی انسانی، حساس‌تر شده‌اند. بی‌توجهی به این حقوق و عدم رعایت اصول اخلاقی در برخورد با ذی‌نفعان بیرونی، می‌تواند مشکلاتی را برای سازمان ایجاد کند و مشروعیت و اقدامات آن را مورد پرسش قرار داده، در نتیجه سود و موفقیت کسب و کار کارآفرینان را تحت تأثیر قرار دهد. اخلاق کار ضعیف، بر نگرش افراد نسبت به شغل، سازمان و کارآفرینان موثر بوده، می‌تواند بر عملکرد فردی، گروهی و سازمانی اثر بگذارد (رحمانسرشت، ۱۳۸۸).

انسان، طبیعتاً موجودی اجتماعی است. تعالیم دین هم بسیار به پرورش ابعاد فردی و اجتماعی انسان با یکدیگر سفارش کرده است. لذا نماز که نشانه دین است، الزاماً باید با مسایل مهم اجتماعی نظیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی ارتباطی معنادار داشته باشد. شاید اینگونه بتوان تفسیر نمود که نماز با حفظ شرائط آن، موجب لطافت روح و تیزی احساسات می‌شود. راز و نیاز با خدا در روح و روان آدمی، تأثیرات، همچون حساس شدن نسبت به عالم هستی و احساس هم‌نوائی با دیگران ایجاد می‌کند و در نتیجه آمادگی لازم برای احساس وظیفه و مسئولیت نسبت به دیگران، به وجود می‌آورد و محرکی برای رسیدگی به دردها و رنج‌های مجرمین می‌شود. اهمیتی که نماز جماعت در سفارشات معصومین علیهم السلام یافته است، شاید از آن رو می‌باشد که علاوه بر عبادات و انجام تکالیف الهی، مردم به دردها و رنج‌های یکدیگر آگاه شده و می‌توانند در رفع آنها بکوشند. «در حدیثی آمده است که: پیامبر خدا - صلی الله تعالی علیه و آله - به نماز جماعت مشغول بود. هنگامی که صدای گریه کودکی به گوششان رسید، نماز را زودتر تمام کردند تا مادر آن کودک که در نماز جماعت حاضر بوده، سراغ فرزندش رود و او را آرام کند (دیلمی، ۱۳۷۸، ص ۲۲۱)».

اهمیت توجه به مردم و رنج‌هایشان از اینجا، آشکار می‌شود که رسول خدا - صلی الله علیه و آله - نمازی را که ستون دین است و جان پاک ایشان، مشتاق آن بوده، کوتاه می‌کنند تا مادری به طفل گریان خود رسیدگی کند و مانع رنج بیشتر او شود و این امر خود نشأت گرفته از توجه به روح و معنای نماز می‌باشد.

درباره «علی بن مهزیار» نقل شده است که: چون آفتاب طلوع می‌کرد به سجده می‌رفت و سر بر نمی‌داشت تا برای هزار نفر از برادران خود دعا می‌کرد مثل آنچه برای خود دعا می‌کرد و پیشانی او از بسیاری سجده مانند زانوی شتر پینه بسته بود (همان - ص ۱۹۸)».

بر اساس همین احساس مسئولیت است که پیامبر - صلی الله علیه و آله - فرمودند:

«کسی که صبح کند در حالی که به (سامان یافتن) امور مسلمانان، اهتمام و کوشش نکند، از مسلمانان نیست، و کسی که فریاد (دادخواهی) شخصی را بشنود که مسلمانان را به یاری می‌طلبد. ولی به او جواب (مثبت) ندهد، مسلمان نیست (محمدی اشتهاردی، ۱۳۷۱، ص ۱۹)».

از این سخنان می‌توان این نکته را استنباط کرد که اگر چه نماز، پایه دین و پرچم اسلام، توصیف شده است، ولی اگر کسی در قبال جامعه مسلمین بی تفاوت بوده و نسبت به استغاثه دردمندان و مظلومان عکس العملی مناسب نشان ندهد (در حقیقت) مسلمان نیست. چنین احساس مسئولیتی نه تنها نسبت به مسلمانان بلکه نسبت به سایر موجودات نیز مورد تأکید شارع مقدس اسلام می‌باشد. «شیخ طوسی از حضرت امام صادق - علیه السلام - روایت می‌کند که پیرمردی از عابدهای بنی اسرائیل مشغول نماز بود که مشاهده کرد دو طفل خروسی را گرفتند و پرش را می‌کنند و آن خروس، ناله و فریاد می‌کند، پس آن عابد همانطور مشغول نماز شد و آن حیوان را نجات نداد و از عمل آن کودکان جلوگیری نکرد. پس خداوند به زمین فرمود: آن عابد را فرو بر. زمین او را فرو برد و تا آخر دنیا فرو می‌رود (دستغیب، ۱۳۷۸، ص ۶۵)». در باب احساس مسئولیت اجتماعی و آثار معنوی آن، مطالب مفصلی در منابع اسلامی آمده است. نکته بسیار مهم این است که روح مسئولیت اجتماعی در اولیای الهی، خود از توجه به خدا و ارتباط با او سرچشمه می‌گیرد که نماز تجلی کامل چنین رابطه‌ای است. همان بندگان خاصی که در نماز، به حقیقت یاد خدا بودند و در روابط و مناسبات اجتماعی نیز زیباترین و لطیف‌ترین توجه را به نیازها و دردهای مردم، مبذول داشتند. شاید حدیث زیر بیانگر چنین توجهی باشد که پیامبر - صلی الله علیه و آله - فرمودند:

«وقتی کسی در نماز پیشوای مردم شد، نماز را سبک گیرد که در میان کسان، کوچک و بزرگ و بیمار و ناتوان و حاجتمند هست و هر وقت برای خود نماز گزارد هر چه خواهد طول دهد (فرید تنکابنی، ۱۳۷۶، ص ۶۳۱)».

اصل دهم: طرح و برنامه

در ابتدای امر یک کارآفرین برای بررسی امکان‌پذیری و توجیه‌پذیری انجام یک کسب و کار باید طرح کسب و کار داشته باشد زیرا پیش از هر کس دیگری این خود کارآفرین است که باید نسبت به سودآور بودن فرصت تجاری پیش رو اطمینان حاصل نماید. بیشتر کارآفرینان تصویری مبهم و کلی نسبت به خوب بودن یک فرصت دارند و به واسطه‌ی تعدد متغیرهایی که در فضای کسب و کار وجود دارد، ممکن است از برخی پارامترها غفلت نمایند، یا آن‌که توجه بیش از اندازه بر بعضی جنبه‌ها باعث کم اهمیت دیدن سایر قسمت‌ها شود. مکتوب کردن اطلاعات کسب و کار در یک چهارچوب از پیش تعیین‌شده امکان تحلیل جامع‌تر را برای کارآفرین پدید می‌آورد. نوشتن طرح کسب و کار علاوه بر این‌که به تحلیل شرایط کمک می‌کند، در تصمیم‌گیری در خصوص نحوه‌ی اجرا نیز می‌تواند بسیار مؤثر باشد. با توجه به این‌که طرح و برنامه‌کسب و کار یک برنامه‌ی اجرایی است، نوشتن درباره‌ی زوایای مختلف کسب و کار باعث می‌شود که مشکلات بالقوه‌ی اجرا و ناسازگاری‌های موجود مابین بخش‌ها شناسایی شده و راهکارهای لازم برای آنها اندیشیده شود. کارآفرینانی که بدون مطالعه و تنظیم طرح کسب و کار (BP) اقدام به کار میکنند در مقابله با مشکلات و افت و خیزهای اقتصادی و بازار کار، توان کمتری دارند و لذا احتمال ورشکستگی و عدم موفقیتشان زیاد است.

نماز نیز طرح و برنامه دارد مثلاً نماز صبح دو رکعت، نماز ظهر چهار رکعت و به همین ترتیب با تکبیر شروع می‌شود و با سلام به پایان می‌رسد و یا اینکه از چه زمانی کدام نماز را شروع کنیم و تا چه زمانی وقت مقرر خواندن آن است، نشانه داشتن طرح و برنامه در نماز است. علاوه بر آن کارآفرین حساب و کتاب کارش را نداشته باشد و نرخ، فروش، میزان خرید، بدهی‌ها و غیره را نداند، حتماً ورشکستگی را برای کارش فراهم می‌آورد. در نماز نیز باید تعداد رکعت‌ها، رکوع، تسبیحات و غیره را بدانیم. اصل یازدهم: انگیزه توفیق طلبی^{۲۳}:

از بین تمام ویژگی‌هایی که فرض می‌شود با کارآفرینی ارتباط داشته باشند، نیاز به توفیق طلبی مقدمت بیشتری دارد. مک کلند^{۲۴} (1953) معتقد است، افراد کارآفرین نیاز بسیار زیادی به توفیق طلبی دارند. به عقیده او برخی از ارزش‌های فرهنگی، نیاز به توفیق طلبی را تشویق میکنند. حدود بیست تا بیست و سه مطالعه مهم در ادبیات کارآفرینی، وجود رابطه نسبتاً ثابتی رابین نیاز به توفیق طلبی و کارآفرینی، به اثبات رسانیده اند (Chye koh, 1996). تحقیقات نشان داده اند، توفیق طلبی عامل مهمی برای کارآفرینی است. به عقیده مک کلند، افرادی که نیاز قوی به توفیق طلبی دارند، راه خود را برای کارآفرینی پیدا میکنند و بهتر از دیگران در چنین تلاش‌هایی موفق می‌شوند (Taormina & Kin-Meiao, 2007). انگیزه توفیق طلبی مبتنی بر انتظار انجام چیزی، بهتر و سریعتر از هر کس دیگر و یا بهتر و سریعتر از افرادی که قبلاً آن را انجام میدادند، میباشد. انگیزه توفیق طلبی فرایند برنامه ریزی و تلاش برای تعالی است. به عقیده مک کلند انگیزه توفیق طلبی عامل مهمی در توسعه اقتصادی است. بنیانگذاران یک کسب و کار، نیاز به سطح بالایی از توفیق طلبی دارند و این انگیزه به عنوان یک عامل مهم برای رشد کسب و کار معرفی شده است (Hansemark, 1998). نیاز خود شکوفایی یکی از مهمترین انگیزه‌های کارآفرینان در محقق کردن چشم انداز خود است. نتیجه این نیاز قوی این است که در مسیر حرکت به سوی هدف، هر چیز دیگری در اولویت پایین تری قرار میگیرد. در روابط شخصی، علایق خارج از این چشم انداز و یا پروژه‌های با سود مالی زیاد، همه از مواردی هستند که در مقایسه با هدف، اولویت پایین تری خواهند داشت. البته سود مالی بندرت انگیزه کارآفرینان قرار میگیرد چرا که پول به تنهایی نمیتواند انگیزه انجام تمام زحماتی باشد که در شروع یک فعالیت کارآفرینانه لازم است، هر چند معیار خوبی برای اندازه‌گیری موفقیت فعالیت کارآفرینان است.

سفارشات زیادی که توسط بزرگان ما در مورد ثواب نماز بخصوص نماز جماعت و نماز شب به ما مسلمانان شده است باعث شده که بجا آوردن این فریضه الهی همراه با انگیزه بیشتر برای رسیدن به توفیق الهی شده است. اصل دوازدهم: عزم و اراده^{۲۵}:

عزم راسخ کارآفرینان یکی دیگر از ویژگی‌های بارز آنهاست که انرژی و تعهد لازم برای کسب موفقیت را ایجاد میکند. کارآفرینان مصمم از ایده‌های جدید و فرصت‌ها و پیشنهادها شغلی دیگر چشم‌پوشی می‌کنند و در مقابل به کاری که برای خود برگزیده اند پایبند می‌مانند. این قاطعیت کارآفرین را طی فرآیند راه اندازی از هر گونه شک و تردید و دودلی مصون نگاه میدارد تا حدی که مخالفت نزدیکان و آشنایان نیز نمیتواند در اراده آنان خللی وارد نموده بلکه دودلی دیگران نیز تحت تأثیر این قاطعیت برطرف می‌شود.

²³-Need for achievement

²⁴ - McClelland

²⁵ -doer

افراد کارآفرین اهل کار و عمل هستند و قاطعیت دارند، هیچ وقت در کار خود امروز و فردا نمیکنند، به سرعت تصمیم میگیرند و هنگامیکه تصمیم به عمل میگیرند بلافاصله و در اولین فرصت ممکن آن را اجرا می‌کنند و سرعت، عامل کلیدی موفقیتشان است. علاوه بر اینها کارآفرینان همواره به دنبال فرصت بوده و به قضا و قدر اهمیت نمی‌دهند، اعتماد به نفس و اعتقاد به کنترل سرنوشت خود دارند و خود را سبب خوشبختی می‌دانند.

یکی از تاثیرات نماز (با دو شرط مداومت و محافظت) تقویت اراده آدمی است. نماز، اراده نمازگزار را به گونه‌ای تقویت می‌کند که پس از تشخیص اینکه باید فلان کار را انجام دهد، کم‌ترین درنگی نمی‌کند. نماز نیروی محرکی می‌باشد که آدمی را بر رعایت تعهدات خویش وادار کرده، بر تصمیم‌گیری یا تصمیم‌سازی‌های زندگی و در عمل به تصمیم‌های گرفته شده تاثیر به‌سزایی دارد. اگر نماز در جان آدمینفوذ کند، می‌تواند محور حرکت انسان به تقویت اراده باشد. انسانی که در زندگی خود دست کم بر یک عمل قاطعانه و به موقع اصرار ورزد، می‌تواند آن را آغازی برای تعمیم این الگو در ساز و کار تصمیم‌گیری و عمل به آن به‌شمار آورد. نمازهای پنج‌گانه، به ویژه نماز صبح، تمرین استقامت و درس تقویت اراده است. قوی‌ترین اراده از آن کسانی است که در نیمه‌های شب، بالین نرم و راحت و خواب ناز سحری را رها و فروتنانه، به درگاه معبود رو می‌کنند.
اصل سیزدهم: - خلاقیت^{۲۶}:

کارآفرینی، احتیاج به آزمایش و خطا، تفکر یک‌جانبه و خلاقیت دارد. ادبیات کارآفرینی پیشنهاد کرده اند که افراد کارآفرین خلاق تر از دیگران هستند. افراد کارآفرین برای ایجاد ارزش افزوده، ایده‌های جدید و نقاط فرصت بازار را توسعه میدهند و یا اینکه ایده‌ها و منابع موجود را به روش‌های مختلفی ترکیب میکنند. خلاقیت شامل فرایندهایی چون، افزایش دانش، انعکاس، توسعه و ارزیابی یک ایده جدید است. افراد خلاق تمایل دارند ویژگی‌های مشخصی را از خود بروز دهند. آنها دوست دارند به یک روش غیر متعارف فکر کنند، مفروضات موجود را به چالش بکشند و در حل مشکلات، انعطاف پذیر هستند (Cromie, 2000). خلاقیت یکی از ابعاد اصلی کارآفرینی است و اکثر مدیران سعی میکنند برای تشخیص فرصت‌های کارآفرینانه، آنرا تشویق نمایند (ko & butler, 2007). خلاقیت رابطه نزدیکی با نوآوری دارد. باید توجه داشت که خلاقیت اشاره به ایجاد ایده‌ها و محصولات جدید دارد و بیشتر در سطح فردی مطالعه میشود؛ ولی نوآوری اشاره به معرفی و اجرای ایده‌های جدید دارد و بیشتر در سطح تیمی سازمانی مورد مطالعه قرار میگیرد (Zampetakis, 2008).

در خواندن سوره و قنوت و دعای نافله نماز می‌تواند ابتکار کند.

« لَا صَلَاةَ إِلَّا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ » (ضمیری، ۱۳۷۸، ص ۱۹۶) این طرحی است که حتماً حمد را بخوانید و به جای قل هو الله می‌گوید ابتکار به خودت انتخاب با خودت صد و چهارده سوره است چهار تا سوره‌اش را حق نداری بخوانی که سجده دارد آن صد و ده سوره‌اش را هر موقع خواستی بخوان در دعاهای لایه لای نماز ابتکار کن هر چه می‌خواهی بخوان در قنوت از خودت دعا خلق کن ضمن اینکه قدم به قدم طرح دارد. کجا پاشو کجا بنشین یک کمیهم میدان برای خود طرف گذاشته است. بگذار خودم فکر کنم.

اصل چهاردهم: توجه به مسائل بیرونی

کارآفرینان، بخش عمده‌ای از وقت خود را صرف توجه دقیق به اطراف خود می‌کنند و از این طریق سوژه‌های جدیدی را می‌یابند. افراد کارآفرین بسیار کنجکاو بوده و به طور مستمر در جستجوی موضوعات پیچیده

ناشناخته و عجیب هستند. به همین سبب نهادر مقایسه با افراد یک‌هazard توانایی خلاقیت کمتری برخوردار هستند، سوالات بیشتر و پیچیده‌تر برام طرح می‌-

کنند. این ویژگی را به سادگی در چهره‌ها می‌توان تشخیص داد. اینکه نمازگزار به مسجد محل و شهر خود می‌رود، خود سببی است که از اوضاع محله و یا شهر خود با خبر شود و به همین ترتیب نیز نماز جمعه باعث اطلاع از اوضاع کشور، منطقه و جهان می‌شود. در اسلام سفارش شده است که علاوه بر این که به مسجد می‌رویم و نماز می‌خوانیم، به مسائل و مشکلات اطرافیانمان نیز توجه کنیم.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

جمع‌بندی مطالب این مقاله که پیرامون رابطه نماز و کارآفرینی با توجه به روایات اسلامی ما را به این مطلب سوق می‌دهد که توجه به کلیه ابعاد نماز، ما را به عمق و حکمت نماز بیش از پیش آگاه می‌کند. نماز رمز گشایش‌ها و برکت‌هاست و مددکار انسان در شرایط سخت محسوب می‌شود، پس نماز را باوری قدرتمند بدانیم که نتیجه آن را در این دنیا و جهان آخرت خواهیم دید. در مکتب اسلام ایجاد فضای مناسب کار و کارآفرینی یک امر مقدس و همچون عبادت و جهاد در راه خدا نامیده شده است. از محدودیت‌های این مقاله

می‌توان به کمبود مطالب در مجلات لاتین و فارسی مرتبط با موضوع نام برد که همین امر فرصتی را برای محققان قرار می‌دهد که به ارتباطات موضوعی نماز و معارف اسلامی با شاخه‌های مختلف اقتصاد بپردازند. در پایان توفیق الهی را برای رهبر انقلاب و همه خدمت‌گذاران در این حماسه مقدس را خواستاریم و امیدواریم روح کار و کارآفرینی در جوانان این مرز و بوم بیشتر دمیده شود تا در بسیاری از مایحتاج روزمره و حتی مربوط به عبادت و نماز که در این نوشتار ذکر شد بی‌نیاز گردیم.

منابع فارسی

۱. احمد پور داریانی، محمود (۱۳۷۹). کارآفرینی: تعاریف، نظریات و الگوها، تهران: شرکت پردیس.
۲. احمد پور داریانی، محمود و مقیمی، سیدمحمد (۱۳۸۶). " مبانی کارآفرینی "، چاپ چهارم، انتشارات فراندیش.
۳. ارلوک، جیمز (۱۳۸۰). پیش به سوی کارآفرینی، ترجمه میترا تیموری، تهران، نشر آموزه.
۴. اکبری، کرامت ... (۱۳۸۵). توسعه کارآفرینی رویکرد آموزشی، چاپ اول، تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی.
۵. آقازاده، هاشم؛ رضازاده، حسین (۱۳۸۲). کارآفرینان سازمانی، ماهنامه تدبیر، سال ۱۵، شماره ۱۵۲، تهران: سازمان مدیریت صنعتی.
۶. پرداختچی، محمد حسن؛ شفیعی زاده، حمید (۱۳۸۵). درآمدی بر کارآفرینی سازمانی، چاپ اول، تهران: نشر ارسباران.
۷. حرعاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹ ه.ق). وسایل الشیعه، محقق: گروه پژوهش موسسه آل‌البیت علیهم‌السلام، قم: موسسه آل‌بیت، ج ۵.
۸. حسینی خواه، علی؛ سلیمی، جمال؛ رستگار، احمد (۱۳۸۶). آیا میتوان کارآفرین را آموزش داد؟، ماهنامه اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی کار و جامعه، شماره ۸۹ و ۹۰، آبان و آذر.
۹. دستغیب، سید عبدالحسین (۱۳۷۸). گناهان کبیره، قم: نشر دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم چاپ دوازدهم.
۱۰. دیلمی، حسین (۱۳۷۸). هزار و یک نکته درباره نماز، قم: نشر پارسایان.
۱۱. رحمانسرشت، حسین و همکاران (۱۳۸۸). مسئولیت اجتماعی؛ اخلاقیات فراسازمانی، مجله تدبیر شماره اردیبهشت، شماره ۲۰۴.
۱۲. شاه حسینی، علی (۱۳۸۳). کارآفرینی، چاپ اول، تهران: آبیژ.
۱۳. صادقی اردستانی، احمد (۱۳۷۴). جلوه‌های نماز در قرآن و حدیث، تهران: نشر مطهر.
۱۴. ضمیری، محمد رضا و احسائی، محمد بن علی (۱۳۷۸). عوالی الالکی. قم: موسسه فرهنگی و اطلاع رسانی تبیان.
۱۵. فرید تنکابنی، مرتضی (۱۳۷۶). راهنمای انسانیت، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی. چاپ دوم، ش ۱۴.
۱۶. قرائتی، حسین (۱۳۷۳). درس‌هایی از قرآن، نماز، بهره‌وری در نماز دریافت شده از منبع الکترونیکی به آدرس: <http://gharaati.ir/show.php?page=darsha&id=1047>
۱۷. متقی فر، غلامرضا (۱۳۸۹). آثار عینی روانشناختی و تربیتی نماز، راه تربیت سال پنجم، شماره ۱۰.
۱۸. محمدی اشتهاردی، محمد (۱۳۷۱). گفتار دلنشین چهارده معصوم (علیهماالسلام): شامل ۵۶۰ حدیث از چهارده معصوم علیه‌السلام، از هر کدام، چهل حدیث، قم: موسسه انصاریان.
۱۹. محمدی اشتهاردی، محمد (۱۳۷۳). نماز از دیدگاه قرآن و عترت، ناشرانتشارات نبوی.
۲۰. معینیان، داوود؛ احمدی، فخرالدین؛ درفشی، محمد (۱۳۸۷). کارآفرینی، تهران: سفیر اردهال.
۲۱. مفاخری (۱۳۸۶). کار تیمی چیست؟ دریافت شده از منبع الکترونیکی به آدرس: <http://www.modiriran.ir/modules/article/view.article.php/346>

منابع انگلیسی

1. Congregado, emilio. (2008), "measuring entrepreneurship: building a statistical system", springer, science+business media, llc.

2. Chowdhury, mohammed. s.(2007) “overcoming entrepreneurship development constraints: the case of bangladesh”, journal of enterprising communities:people and places in the global economy, vol. 1 ,no. 3, pp. 240-251.
3. Cromie ,Stanley.(2000) “Assessing entrepreneurial inclinationsSome approaches and empirical evidence”,european journal of work and organizational psychology, vol. 9,no.1,pp. 7–30.
4. Chye koh, hian.(1996).” testing hypotheses of entrepreneurial characteristics a study of hong kong mba students” , journal of managerial psychology,vol. 11, no. 3, pp. 12-25.
5. Finkelstein, S., &Hambrick, D. C. (1990). Top-Management-Team Tenure and Organizational Outcomes: The Moderating Role of Managerial Discretion. *Administrative Science Quarterly*, 35(3), 484-503.
6. Hansemark ,Ove C.(1998),”The effects of an entrepreneurship programme on Need for Achievement and Locus of Control of reinforcement”,*Inte Jnl of Entrepreneurial Behaviour & Research*,Vol. 4 No. 1, pp. 28-50.
7. Henry, C; Hill, F & Leitch, C (2005). "Entrepreneurship Educational and Training; can Entrepreneurship be taught?"*Education & Training Journal*. Vol 4 (issue 2).
8. Hisrich, R.D & Peters, M.P. (2002). *Entrepreneurship*, Fifth Edition. Mc Grow – Hill.
9. Hitt,michael.a.ireland,r.duan.camp,s.michael.(2002),”strategicentrepreneurship:creatingane w mindset”.blackwell publishers ltd.
10. Honig.Benson (2004).” Entrepreneurship Education toward a model of contingency- based business planning”, *Academy of management learning and education*, vol 3. No 3.
11. Ko,Stephen. Butler, John E,(2007), “Creativity: A key link to entrepreneurial behavior”, *Business Horizons* ,vol. 50,pp. 365–372.
12. Talloo,Thelma.j.(2007),”Business Organisation And Management (For Delhi University B.Com Hons. Course)” ,tata mcgraw-hill.
13. Taormina,Robert.J.Kin-Mei Lao,Sammi.(2007),”measuring chinese entrepreneurial motivation personality and environmental influences” ,*International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*,Vol. 13 ,No. 4, pp. 200-221.
14. Terziovski ,milé.(2009),” energizing management through innovation and entrepreneurship: european research and practice”.Vol. 1, No. 3, pp. 240-251.
15. Zampetakis,Leonidas A.(2008), “The role of creativity and proactivity on perceived entrepreneurial desirability”, *Thinking Skills and Creativity*,vol. 3,pp.154–162.